

Weyerman en Brugge

JEROEN VAN HEEMSKERCK DÜKER EN PETER ALTENA

De stad van Brugge hoe wel die verre van haer oude welvaren versteecken, is noch soo cierlijck als te vooren ghebleven in timmeragie der huysen, paleysen, stadspoorten ende vesten, schoone kercken, fraeye straten, marckten ende kaeyen.

Zo schrijft Guicciardini in zijn *Beschrijvinghe van alle de Neder-Landen* (1612) over het Vlaamse Brugge¹. De laat-middeleeuwse glorie van de stad, waar Memlinck schilderde en Jean Brito zijn incunabelen drukte, is in de zeventiende eeuw danig verbleekt. Wat de Bruggelingen ook proberen, het moeizame heden moet het afleggen tegen het rijke verleden. Veel herinnert in de zeventiende en achttiende eeuw nog aan de welvaart van weleer. Prachtige huizen en kerken, schilderijen en verhalen. Eén verhaal, opgedist door Jacob Campo Weyerman in zijn *Amsterdamsche Hermes*, wil bijvoorbeeld dat Brugge in betere tijden aan de wieg stond van de naam 'Beurs':

Brugge, in Vlaanderen, is de eerste koopstad geweest, die den naam van *Beurs* aan de Vergaderplaats der ongeïnteresseerde Vlaamsche en uitheemsche Koopluiden heeft medegedeelt, door een groot huis, toebehorende aan de oude Familie der *van der Beurzen*, aan de Heeren Koopluiden af te staan, waarin zy dagelyks hun vergadering beleiden.²

Wat in Brugge werd geboren, werd elders - in Antwerpen o.a. voortgezet. De boring vloog uit en in Brugge bleef een lege wieg. De roem van Brugge behoort ook in Weyermans verhaal vooral tot het verleden.

Het protectionisme van het stadsbestuur - een antwoord op Engels mercantilisme - en de levendige handel met Spanje - ook als de stad weer eens tijdelijk Frans of Staats was - behoedde Brugge voor totaal verval. De stad bleef in weerwil van de onmiskenbare teruggang tamelijk rijk.

Als Jacob Campo Weyerman voor het eerst Brugge binnenvalt, beleeft Vlaanderen de nadagen van het Spaanse bestuur. Rond de eeuwwisseling zwerft Weyerman door de Zuidelijke Nederlanden³. Exact is zijn entree in Brugge niet te dateren, maar het moet omstreeks 1700 geweest zijn. Voor de deur staat de Spaanse successie-oorlog, de Zuidelijke Nederlanden zullen andermaal als slagveld dienen. De sporen, die de gevechten en de recessie in Brugge in de achttiende eeuw nalieten, zijn vermoedelijk verantwoordelijk voor de geringe belangstelling die Bruggekenners tonen voor de stad in deze periode.

Weyerman heeft denkelijk evenmin belangstelling voor de problemen van de stad kunnen opbrengen. Hij is verliefd. Wij lezen dit in *Den Ontleeder der Gebreeken*, waarin de gewezen Hermes zich ontpopt als

Anatomist der Veere-Mofjes, en hy zal zyn Leezers een buytenregélige Schets van zyn Mintriomfen schenken in buytenrégelige Vaerzen, om de Woorden toepasselijk te maaken op de Gulde Vlies Verrooveringen der Liefde.⁴

En die kroniek begint met de Brugse Anna, 'de eerste die Myn Lentevlam ontvonkte'. De eerste? Even heel burgerlijk (en anachronistisch?) aangenomen, dat Weyerman voor Catharina Snep, die in juli 1703 moeder werd van een zoon van Jacob Weyerman, ooit - in 1702 - liefdevolle gevoelens gekoesterd had, dan moet de liefde voor Brugse Anna van vóór 1702 dateren. En dan zwijgen we nog van vroegere pretendentes als het legendarische model, waarmee Jacob betraapt werd, en Anneten van Ghils, met wie ook van alles aan de hand was.

Aan de realiteit van Brugse Anna twifelen we intussen niet, want in zijn *Echo des Weerelds* bevestigt Campo Anna's prioriteit, al is de formulering nogal ambigu.

Abdera kon myn Jeugd met tienmaal Tien verzaaden;
Doch 't Vlaamsche Brugge trots op fiere Bed-najaaden,
Begon met Anne', en sloot het Hek met 't Maagdengroen
Van ruym een Legioen.⁵

Alsof Leporello voorleest uit Don Juans zakboekje. Weyerman heeft een ideale startplaats gekozen voor zijn erotische carrière: in de hierboven aangehaalde stadsbeschrijving merkt Guicciardini al op dat

Te Brugghe (...) de vrouwpersoonen soo schoon, liefelijck, sober ende matich (zijn), als t'eenigher stede van dese landen.⁶

Eén van die schonen voert Weyerman op in *De sleutel van den Antwerpschen Courantier*: een herbergiersdochter die helaas niet Anna, maar Marianne heet.

De Dochter uyt de *gulde Fonteyn* tot Brugge was een galante Pop, (...) die meer Degens behandelde als Vlaamsche Breynaalden. Maar onder andere was die Juffer berucht wegens het aanhouden van Zoetemelks Jongelingen, en het geeven van de eerste Tederheyds Lessen aan jonge Heertjens van de voornaamste Families, die zy ridderde na alvorens veele dappere Proeven te hebben aangetoont van hun Waapenen.⁷

Misschien één uit Weyermans 'legioen', deze herbergdochter? De Brugse dame die hij in zijn *Ontleeder der Gebreeken* een optreden gunt, zal er niet toe behoord hebben. Haar profielschets is kennelijk bedoeld om aan te tonen dat niet alle vrouwen in Brugge even 'schoon, liefelijck, sober ende matich' zijn:

Die Juffer die luydruchtiger bid als vloekt, die zo koel is tusschen haar Galant, en de Verzoeking, als de Begeerigste van Lots Dochters, die nooit een Doodzonde begaat als met een Vergunbrief in haar Kerkboek, en die zo naauw op haar Woor-

den, zo stipt op haar Gedrag, en zo bouwvallig is op haar Gedrag, dat een zeker Organist, die zo droog schijnt op het Oog als een *Delflandsche* Schol, haar eenmaal groete als een slinger Uurwerk van *Messalinas* Bedklok.⁸

Zij is dan ook de aangewezen persoon om te pleiten voor het geld, de rijkdom als panacee voor notoir lelijke bruiden:

Het is wel waar dat (de bruidegom) met de Spaa des Menschdoms een leelyk Pis-diefje, of een mismaakt Unjertje, uyt die gejuweelde Meloenbak zal uytgraaven, maar wat zwaarigheid, dat Dier zal men met zo veel Schatten overgulden, (...) dat 'er een avontuurlyk Ridder, schoon pas halfryp, op afstuyven, en 'er zyn Adelyke Lans op zal vellen (...).⁹

De laatste Brugse vrouw in het werk van Weyerman brengt ons bij het welig bloeiende Roomse leven in de stad. Het gaat om het verhaal over 'De Bezetene *Brugsche* Juffer'¹⁰, waarin we te maken krijgen met de *Duynheeren*,

een soort van Ravens, die een Koninglyk Nest hebben gesticht te *Bruggen* in Vlaanderen, en voor de handigste Duyvelbanners daar omtrent, vermaart zyn.

Weyerman doelt op de cisterciënzer monniken uit de abdij Ter Duinen. Het klooster dankte zijn naam aan de oorspronkelijke ligging, maar was al in Weyermans tijd verhuisd naar de Potteriestraat. Later vestigde zich het Bisschoppelijk Seminarium op deze plaats. Het verhaal luidt als volgt:

Ik stapte dan na die mirakuleuze Kapel, (...) en aldaar zag ik een schoone Bruynet staan pronken, die waarschyntlyk een tyd lang geblocqueert geweest was door die geschoore Krygsluyden, eer dat zy haar overgegeeven hadden, *a Discretion*, om de *subalterne* rol van een Bezetene te spelen. Dat bevallig Kind was verzelt door een Jonge Duyvelbanner, die zwoer; *dat hy door de Geest des Waters, den Duyvel des Vuurs zou uytwerppen*, en hy besproeide de Patient van onder tot boven, met de geconsacreerde Wywaters Quispel. De *Duynheeren* hadden my vertelt, dat zy zou worden opgenomen, en lootrecht blyven hangen tusschen Hemel en Aarde, doch de Juffer kon dat Spel niet goed maaken, en hier uyt besloot ik, dat de Monnikken door 't Woord Hemel, den Hemel van een Ledikant verstonden; want een achterhoudende Zin, is een Familie Qualiteyt des *Pausdoms*.

Duinheren, Dominikanen, Benedictijnen; Brugge is altijd rijk geweest aan kloosterleven, inclusief de uitwassen ervan. Natuurlijk kende ook Weyerman de liederlijke gedragingen van de beruchte Broer Cornelis¹¹. De satirische *Historie van B. Cornelis Adriaensen van Dordrecht, Minrebroeder binnen die Stadt van Brugghe* (anoniem gepubliceerd in 1569) was immers een populair boek, dat nog in 1714 een herdruk beleefde, de vijftiende. Of Weyerman het werk inderdaad gelezen heeft, is allermintst zeker. Het boek bevat voor het grootste deel harde, politiek geladen donderpreken van Cornelis Brouwer, naast spotverzen en ander satirisch materiaal op intellectueel niveau. Slechts een klein deel is gereserveerd voor een biografische episode: Broer Cornelis zou een clubje van *Devotarigen*, vrome jonge vrouwen, hebben gehad, aan wie hij de kuisheid bijbracht per geseling. Hij beschikte hiertoe over een apart kamertje 'op den steen-houwers-dijck'. Het is dit

verhaal dat een eigen leven gaat leiden buiten het oorspronkelijk werk om. Als pornografisch motief duikt het vooral aan het eind van de zeventiende eeuw her en der op. En het is ook dit verhaal waar Weyerman een toespeling op maakt¹².

Uit Weyermans eigen tijd is de 'Cellebroeder' over wie hij in *De sleutel op den Antwerpschen Courantier* enkele - niet al te puntige - anekdotes vertelt. Deze monnik was

door de Wandeling gedoopt *Heyntje Scherluyn* (= schelm, landloper -VHD/A), een kleyn Schepsel, doch een groote Guyt. Dat *Heyntje* kon tien maal Eeten binnen dag en nacht, en zonder ophouden drinken van den Avond- tot den Och- tendstond, zijnde voor de rest een lief, leelijk, zwart Manneke, dat als een Almanakmaaker loog, als een Leydekker luyerde, als een Officier snoefde, als een Poet hongerde, als een Muziekant dorste, als een Mos geylde, en als een Kat beet en krabde; voor de rest zo goed als Bout, en zo gezeggelijk als een Boereschout.¹³

Volgen de gemelde anekdotes, waarvan een met de hierboven genoemde herberg- dochter Marianne, die hij in de Wolfstraat ontmoet.

Behalve met vrijen en kroegbezoek moet Campo zijn verblijf te Brugge hebben doorgebracht met een zakelijke aangelegenheid. De Brugse drukker Jacob Bernaerts - personalia nog onbekend - publiceerde in 1705 immers Weyermans debuut, de *Besweering van den Antwerpschen Courantier*. Had Weyerman het manuscript bij zich, toen hij in 1704 op doorreis uit Engeland naar Amsterdam de stad even aandeed? Of heeft hij zijn uitgever elders ontmoet? Wellicht wat vergezocht is een connectie met Isabella Bernaert, de moeder van Franciscus Abraham Flanderin (1756-1829) uit Oostende. De enorme bibliofiele collectie van deze patriciër-verzamelaar bevatte nogal wat werken van Weyerman. Verklaarbaar, want onder de 10.000 titels bevond zich een fors aantal werken op het gebied van hermetisme, vrijmetselarij en erotiek.¹⁴

Weyermans bezoek aan Brugge, kortom, was weliswaar niet zo aangrijpend dat zijn gehele oeuvre doorregend is met referenties aan 'die scone', maar de liefhebber mag de stad niet overslaan. Al was het maar omdat Brugge aan de wieg stond van een dubbele carrière: Weyerman als schrijver en als minnaar.

Noten

1. Guicciardini, M.L. *Beschryvinghe van alle de Neder-landen; anders gheuoemt Neder-Duytslandt (...). Oversien ende vermeerdert meer dan de helft by den selven Autheur (...). Overgheset in de Nederduytsche spraecke, door Cornelium Kilianum*. Amsterdam, Willem Jansz (Blaeu). pr., 1612, p. 300.
2. *Amsterdamsche Hermes* II, no. 3 (13 oct. 1722), p. 18.
3. Vergelijk Weyermans autobiografie in *De levens-beschryvingen der Nederlandsche konst-schilders en konstschilderessen*, dl IV (Dordrecht, 1769). p. 436. Hier spreekt hij van een snelle doorreis, op weg naar Breda en Amsterdam. Op grond van biografische gegevens moet deze passage van 1704 dateren. De snelheid van de doorreis wekt het vermoeden dat hij al eerder in Brugge was.
4. *Den Ontleeder der Gebreeken* II, no. 33 (28 mei 1725), p. 262.

5. *Den Echo des Weerelds* I, no. 17 (11 febr. 1726), p. 133. Wie deze Anna was, valt natuurlijk heel moeilijk na te gaan. De enige Anna die heel in de verte met JCW in verband kan worden gebracht, is Maria Anna van Outrijven, een vriendin (of familielid?) van Adriana Simons-De Visser, Campo's minnares. Anna wordt genoemd in een processtuk uit 1715 n.a.v. de echtscheiding van Adriana en Isaac Simons, waarmee véél geld gemoeid is. Zie hierover A. Hanou in *MedJCW*, p. 88-97.
6. Guicciardini, *ibid.* p. 302.
7. Opgenomen in de verzamelbundel *Den Persiaanschen Zydeweever*, (...), Z.p., (1725). *Sleutel*, p. 86.
8. *Den Ontleeder der Gebreeken* II, no. 44 (13 aug. 1725), p. 350.
9. *Ibid.*, p. 351.
10. *Den Ontleeder der Gebreeken* II, no. 18 (12 febr. 1725), p. 138-139.
11. Zie over hem het voortreffelijke artikel van K. Bostoën, 'Broer Cornelis en zijn historie: een politieke satire.' In: *Literatuur* 1 (1984), pp. 254-261. Wat volgt, is vrijwel geheel gebaseerd op dit artikel.
12. *Historie des Pausdoms* I (1725), Inleiding.
13. *Sleutel* (zie noot 7), p. 85.
14. Zie K. Bostoën. 'Weyerman en de Catalogus Flanderin.' In: *MedJCW*, p. 322.

De ondergang van Pieter Poeraet (1684-?), dominee-dichter.

ANDRÉ HANOU

Heel belangrijk is Pieter Poeraet niet geweest in de geschiedenis der Nederlandse letteren. Maar onbelangrijk nu ook weer niet. Misschien was hij al medewerker aan Rabus' *Boekzaal*¹. In ieder geval behoorde hij tot de inner circle die debet was aan de productie van de *Maendelyke Uittreksels, of Boeksael der Geleerde Werrelt*. En hij was één van de voornaamste deelnemers aan de 'Poëtenstrijd' in het begin van de achttiende eeuw. Deze zaken zijn kort maar helder samengevat door Peter Altena in zijn recente artikel in de *Mededelingen van de Stichting Weyerman*², waarin hij ook vermeldt dat Poeraet sinds 1723 geen dominante positie meer had in de *Boekzaal der geleerde wereld*. Nee, inderdaad: toen kreeg Poeraet het nogal druk op zijn eigenlijke thuisfront, en dat zou tenminste één verklaring voor zijn aftocht kunnen zijn. Daar kom ik hieronder nog op terug. Maar een derde of vierde zaak waarom Poeraet van belang zal blijven, is zijn controverse met Jacob Campo Weyerman. Altena schetst de diverse aanvallen en tegenaanvallen. Onder meer karakteriseerde Campo de *Boekzaal*-afleveringen als 'wrange morellen' en 'onrype spaansche Berg-kappers'. Dat laatste is heel begrijpelijk, als men weet dat Poeraet was: bedienaar des Goddelijken Woords te Nederhorst den Berg; in een streek dus (aan of bij de Vecht) die Weyerman min of meer als zijn eigen oorlogsterrein beschouwd moet hebben. In deze affaire is het belangrijkste: de furieuze, en bepaald niet talentloze scheldkanonnade die Poeraet aan Weyermans adres richtte, eerst in zijn *Vervolg der Gedichten* uit 1733, en later nog meer uitgewerkt in zijn afzonder-